



صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

## سیاست های جمعیتی؛ دستگاه های متولی و مطالبه گری رسانه ای



فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: نرگس شامحمدی

## فهرست مطالب

عنوان	صفحه
*مقدمه و طرح مسئله	۳
*سیاست‌های جمعیتی در یک نگاه	۳
*اهمیت موضوع افزایش جمعیت و جلوگیری از تحدید نسل از نگاه رهبر معظم انقلاب	۳
*غفلت کشور در خصوص سیاست‌های جمعیتی از نگاه رهبر معظم انقلاب	۴
*ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت توسط معاون اول رئیس جمهور به هفت دستگاه اجرایی مرتبط	۴
*نمونه‌هایی از محورهای پرسشگری رسانه ملی از روند اجرای سیاست‌های کلی جمعیت	۶
*جمع بندی	۷



## \*مقدمه و طرح مسئله\*

حدود یک دهه از بحث جمعیت و اهمیت آن در کشور می‌گذرد. البته پیش از آن هم این موضوع مطرح بوده است. اما در دهه اخیر اهمیت این موضوع روز به روز بیشتر شده است تا جایی که در دهه نود سیاست‌های جمعیتی به اشکال مختلف مطرح شدند سیاست‌هایی که اجرای همت دستگاه‌های متولی را می‌طلبد.

همت دستگاه‌های متولی در اجرای سیاست‌های جمعیتی به اندازه‌ای مهم است که در صورت انجام وظیفه هر یک از دستگاه‌ها می‌توان به نتیجه مطلوب رسید اما در صورتی که تعللی در این زمینه وجود داشته باشد؛ سیاست‌های جمعیتی هم راه به جایی نخواهد برد. نکته دیگر در اجرای سیاست‌های جمعیتی وجود زیرساخت‌های مناسب جهت اجرایی شدن سیاست‌هاست که از اهمیت زیادی برخوردار است.

این نوشتار که با تکیه بر منابع اسنادی و نگاه کارشناسان به رشته تحریر درآمده است نگاهی دارد به سیاست‌های جمعیتی و وظایف دستگاه‌های متولی؛ مطالبه رسانه‌ای و توجه به این مهم که متولیان تا چه اندازه در انجام وظایف خود موفق عمل کرده‌اند و یا اینکه اقدام خاصی تاکنون انجام نشده است.

## \*سیاست‌های جمعیتی در یک نگاه\*

از زمانی که خطر کاهش جمعیت احساس شد؛ سیاست‌های جمعیتی به اشکال مختلف مطرح شدند از سیاست‌های جمعیتی شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجلس شورای اسلامی تا سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری پیرامون افزایش جمعیت و خطرات ناشی از کاهش جمعیت که در ادامه به صورت فهرست وار به آنها اشاره می‌شود.

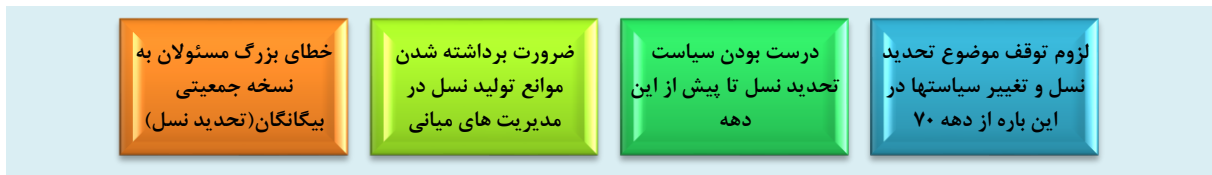


## \*اهمیت موضوع افزایش جمعیت و جلوگیری از تحدید نسل از نگاه رهبر معظم انقلاب<sup>۱</sup>



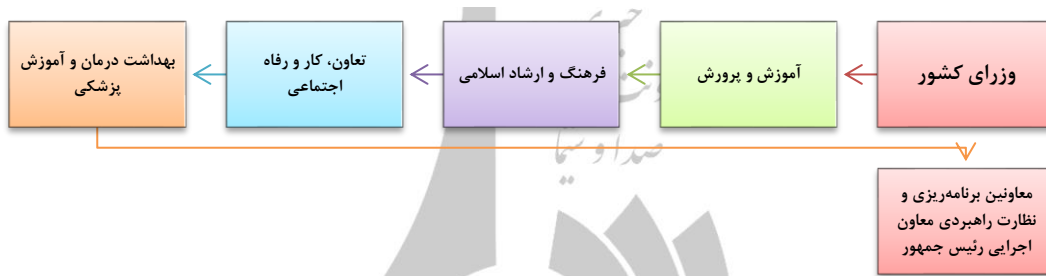
<sup>۱</sup> - جلوداریان؛ امید؛ نگاه رهبر معظم انقلاب به "افزایش جمعیت و تحدید نسل" اداره پژوهش خبر؛ ۹۹/۱/۱۷

## \* غفلت کشور در خصوص سیاست های جمعیتی از نگاه رهبر معظم انقلاب<sup>۱</sup>



## \* ابلاغ سیاست های کلی جمعیت توسط معاون اول رئیس جمهور به هفت دستگاه اجرایی مرتبط<sup>۲</sup>

دکتر اسحاق جهانگیری در نامه هایی جداگانه که به پنج وزارتخانه و دو معاونت رئیس جمهور ابلاغ کرد، ضمن اشاره به سیاست های مرتبط با هر دستگاه، از آنان خواست در صورت نیاز ضمن جلب همکاری و مشارکت دستگاه های دیگر، برنامه ها، اقدامات و پیشنهادات خود را به صورت دقیق، شفاف، با زمانبندی و شاخص های ارزیابی برای اجرایی نمودن سیاست ها تهیه و احصاء نمایند. جهانگیری همچنین در این ابلاغیه ها از این هفت دستگاه اجرایی خواست چنانچه در تهیه برنامه ها و یا انجام اقدامات، هر دستگاه نیاز به وضع بخشنامه، مقررات و یا قوانین داشته باشد، پیشنهاد لازم تهیه و ارائه شود.



بر اساس ابلاغیه های معاون اول رئیس جمهور، سیاست های مرتبط با هر دستگاه اجرایی بدین شرح است:

### \* وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی:

الف- ترویج و نهادینه سازی سبک زندگی اسلامی- ایرانی و مقابله با ابعاد نامطلوب سبک زندگی غربی.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های امور اقتصادی و دارایی، صنعت، معدن و تجارت و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران  
ب- فرهنگ سازی برای احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تامین سلامت و نگهداری آنان در خانواده و پیش بینی ساز و کار لازم برای بهره مندی از تجارب و توانمندی های سالمندان در عرصه های مناسب.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

### \* وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی:

الف- ارتقای پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت با افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی.

**دستگاه های همکار:** وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

ب- اختصاص تسهیلات مناسب برای مادران به ویژه در دوره بارداری و شیردهی و پوشش بیمه ای هزینه های زایمان و درمان ناباروری مردان

<sup>۱</sup>- همان

<sup>۲</sup>- پایگاه اطلاع رسانی ریاست جمهوری؛ ۹۳/۴/۳۱

و زنان و تقویت نهادها و موسسات حمایتی ذی ربط.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های ورزش و جوانان، تعاون، وزارت کار و رفاه اجتماعی، آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری

ج- ارتقای امید به زندگی، تأمین سلامت و تغذیه سالم جمعیت و پیشگیری از آسیب های اجتماعی، به ویژه اعتیاد، سوانح، آلودگی های زیست محیطی و بیماری ها.

**دستگاه های همکار:** وزارت خانه های تعاون، کار و رفاه اجتماعی، راه و شهرسازی، سازمان حفاظت محیط زیست و معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری

### **\*وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی:**

توانمندسازی جمعیت در سن کار با فرهنگ سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش های عمومی، کارآفرینی، فنی - حرفه ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علایق آنان در جهت ایجاد اشتغال موثر و مولد

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های تعاون، کار و رفاه اجتماعی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، صنعت، معدن و تجارت

### **\*وزارت کشور:**

الف- حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی به ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان از طریق توسعه شبکه های زیربنایی، حمایت و تشویق سرمایه گذاری و ایجاد فضای کسب و کار با درآمد کافی.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های راه و شهرسازی، جهاد کشاورزی و نیرو

ب- مدیریت مهاجرت به داخل و خارج هماهنگ با سیاست های کلی جمعیت با تدوین و اجرای ساز و کارهای مناسب.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های امور خارجه و تعاون، کار و رفاه اجتماعی

ج- تقویت مولفه های هویت بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی) و ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به ویژه در میان مرزنشینان و ایرانیان خارج از کشور.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های کشور و فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت اجرایی رئیس جمهور و صداوسیما جمهوری اسلامی ایران

### **\*وزارت آموزش و پرورش:**

" تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش های عمومی درباره اصالت کانون و فرزند پروری و با تأکید بر آموزش مهارت های زندگی و ارتباطی و ارائه خدمات مشاوره ای بر مبنای فرهنگ و ارزش های اسلامی - ایرانی و توسعه و تقویت نظام تأمین اجتماعی، خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت های پزشکی در جهت سلامت باروری و فرزندآوری"

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های علوم، تحقیقات و فناوری، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، بهداشت، درمان و آموزش

پزشکی، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

### **\*معاونت محترم برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور:**

الف- رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های ورزش و جوانان، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری

ب- باز توزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت، متناسب با ظرفیت زیستی با تأکید بر تأمین آب با هدف توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی.

ج- رصد مستمر سیاست های جمعیتی در ابعاد کمی و کیفی با ایجاد ساز و کار مناسب و تدوین شاخص های بومی توسعه انسانی و انجام پژوهش های جمعیتی و توسعه انسانی.

**دستگاه های همکار:** وزارتخانه های کشور، راه و شهر سازی، جهاد کشاورزی، نیرو و صنعت، معدن و تجارت

### **\*معاونت اجرایی رئیس جمهور:**

- تشویق ایرانیان خارج از کشور برای حضور و سرمایه‌گذاری و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنان.

**دستگاه همکار:** وزارت امور اقتصادی و دارایی

یادآوری می‌شود معاون اول رئیس جمهور همچنین در ابلاغیه‌های ارسالی از دستگاه‌های اجرایی خواست برای تحقق سیاست‌های کلی جمعیت به شرح زیر عمل نمایند

\* برنامه‌ها، اقدامات و پیشنهادات مرتبط در قالب سیاست‌های کلی جمعیت از سوی دستگاه مسئول با همکاری سایر دستگاه‌ها به صورت دقیق، شفاف، با زمانبندی و شاخص‌های ارزیابی برای اجرایی نمودن سیاست‌ها تهیه و احصاء گردد.

\* حداکثر ظرف مدت ۲ ماه نسبت به ارسال برنامه تدوین شده به معاونت محترم برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور جهت تلفیق و نیز بهره برداری در تدوین برنامه ششم توسعه و یک نسخه به دفتر اینجانب اقدام گردد

\* چنانچه در تهیه برنامه‌ها و یا انجام اقدامات، هر دستگاه نیاز به وضع بخشنامه، مقررات و یا قوانین داشته باشد، پیشنهاد لازم تهیه و ارائه شود.

\* لازم است گزارش اقدامات آن دستگاه در راستای اجرایی نمودن سیاست‌های کلی جمعیت را مطابق برنامه‌های مصوب در مقاطع شش ماهه به معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور و اینجانب ارسال فرمایید.

با توجه به مفاد فوق به نظر می‌رسد رسانه ملی می‌تواند در حوزه‌های محوله فوق به پرستگری و مطالبه‌گری بپردازد

### \* نمونه‌هایی از محورهای پرستگری رسانه ملی از روند اجرای سیاست‌های کلی جمعیت

- ارتقای پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت با افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی. پرستگری از وزارت بهداشت
- رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد. پرستگری از اقدامات معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری، وزارت ورزش و جوانان و بانک مرکزی
- اختصاص تسهیلات مناسب برای مادران به‌ویژه در دوره بارداری و شیردهی و پوشش بیمه‌ای هزینه‌های زایمان و درمان ناباروری مردان و زنان و تقویت نهادها و مؤسسات حمایتی ذی‌ربط. پرستگری از اقدامات معاونت زنان و خانواده و کمیسیون فرهنگی مجلس
- تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش‌های عمومی درباره اصالت کانون خانواده و فرزند پروری و با تأکید بر آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی و ارائه خدمات مشاوره‌ای بر مبنای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی- ایرانی و توسعه و تقویت نظام تأمین اجتماعی، خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی در جهت سلامت باروری و فرزندآوری. پرستگری از اقدامات وزارت علوم در جهت توانمندسازی دانشجویان در مورد آموزش‌های عمومی به دانشجویان و اقدامات وزارت بهداشت در خصوص فعالیت‌های صورت گرفته پزشکی مرتبط با فرزندآوری
- حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی به‌ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان از طریق توسعه شبکه‌های زیربنایی، حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری و ایجاد فضای کسب و کار با درآمد کافی. گزارش از استانداری هرمزگان و سیستان و بلوچستان، فارس، بوشهر و خوزستان در مورد اقدامات مرتبط با این بند
- مدیریت مهاجرت به داخل و خارج هماهنگ با سیاست‌های کلی جمعیت با تدوین و اجرای ساز و کارهای مناسب.

- تشویق ایرانیان خارج از کشور برای حضور و سرمایه گذاری، و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنان ← پرسشگری از شورای عالی ایرانیان خارج از کشور

- تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی) و ارتقای وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان؛ و ایرانیان خارج از کشور.

- رصد مستمر سیاست‌های جمعیتی در ابعاد کمی و کیفی با ایجاد ساز و کار مناسب و تدوین شاخص‌های بومی توسعه انسانی و انجام پژوهش‌های جمعیتی و توسعه انسانی. ← گزارش از آخرین آمار مرکز آمار ایران

### \*دلایل اجرایی نشدن سیاست‌های جمعیتی\*

نبود زیر ساخت‌های لازم جهت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت
نبود اقدامات بین بخشی در اجرای سیاست‌های جمعیتی
سهل انگاری دستگاه‌های متولی در انجام وظایف خود
نبود یک برنامه اجرایی منسجم جهت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت
نبود یک شورای راهبردی و یا مدیریتی جهت اجرای سیاست‌های کلی جمعیت
نبود پیش بینی بودجه لازم برای اجرای سیاست‌های کلی جمعیت
نبود نگاه چند بعدی به موضوع جمعیت و باروری در سیاست‌های جمعیتی
نبود متولی واحد ملی برای اجرای سیاست‌های کلی جمعیت

صدا و سیما

### \*جمع بندی\*

چند سالی است که از ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت به دستگاه‌های مختلف می‌گذرد اما اینکه این سیاست‌ها تا چه اندازه پیگیری و به نتیجه رسیده است جای بحث دارد.<sup>۱</sup> از طرف دیگر وظایف محوله به دستگاه‌های اجرایی بایستی پیگیری و رصد می‌شد که با توجه به نگاه مسئولان و کارشناسان ذیربط اقدام اساسی تاکنون در این زمینه انجام نشده است.

به نظر می‌رسد پیگیری این موضوع تا حصول نتیجه بر عهده رسانه‌ها باشد که پیگیر اجرای سیاست‌های جمعیتی باشند و تا زمانی که بحث پیگیری و رصد اجرایی شدن این سیاست‌ها تحقق نیابد وضعیت به همین منوال خواهد بود. البته این یک بعد مسئله است و مسئله مهمتر نبود متولی واحد جهت اجرایی شدن سیاست‌هاست و قاعدتا وقتی متولیان افزایش یابند؛ میزان اجرایی شدن سیاست‌ها کاهش می‌یابد.

البته در کنار موارد فوق می‌توان به سهل انگاری دستگاه‌های متولی در اجرای سیاست‌های جمعیتی و نبود یک برنامه منسجم جهت اجرای سیاست‌ها اشاره کرد. امید است با پیگیری‌های مداوم رسانه‌ای میزان اجرایی شدن سیاست‌های جمعیتی روز به روز بیشتر محقق شود.

<sup>۱</sup> - برنامه تیتراژ شبکه خبر به بهانه ۳۰ اردیبهشت روز "ملی جمعیت"، به بررسی چگونگی اجرای سیاست‌های کلی جمعیت با حضور دکتر محمدجواد محمودی رئیس کمیته مطالعات و پایش سیاست‌های جمعیتی شورای عالی انقلاب فرهنگی و دکتر محمداسماعیل اکبری مشاور عالی وزیر بهداشت و دکتر شهلا کاظمی پور جمعیت شناس پرداخت. دکتر محمدجواد محمودی رئیس کمیته مطالعات و پایش سیاست‌های جمعیتی ستاد فرهنگ شورای عالی انقلاب فرهنگی در خصوص چگونگی اجرای سیاست‌های کلی جمعیت از سوی مقام معظم رهبری در سال نود و سه گفت: بند نخست از ۱۴ بند سیاست‌های ابلاغی جمعیت مقام معظم رهبری به پویندگی و بالندگی و افزایش نرخ باروری دلالت دارد که نه تنها اجرا نشده بلکه متأسفانه با کاهش شدید رشد جمعیت و باروری در کشور نیز روبرو هستیم. سایت شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ ۹۹/۲/۳۰